

Soten, boten och de nygamla hoten

Recenserad bok 1: *Farsoter och epidemier: En historisk odyssey från pest till ebola*. Författare: Per-Erik Åbom. Förlag: Atlantis (400 sidor), 2015.

Recenserad bok 2: *Kolera: Samhället, idéerna och katastrofen 1834*. Författare: Daniel Larsson. Förlag: Carlssons (238 sidor), 2015.

Ebola och svininfluensa påminner oss om att dödliga infektioner och världsomspännande pandemier fortsätter att utgöra hot mot mänskligheten. Klimatförändringar, naturkatastrofer, krig och fattigdom innebär ökad risk för uppkomst och spridning av nya och gamla infektionssjukdomar. Tidigare optimism gällande möjligheterna att behandla bort många infektionssjukdomar bemöttes redan på 1950-talet med ett varningens finger. Antibiotikaresistensens utbredning – som infektionsforskaren Björn Olsen i Uppsala betecknar som en tyst och långsam pandemi – ändrar förutsättningarna för sjukvården i hela världen. Dess orsaker kan tyvärr till stor del skrivas på den kortsiktiga ekonomins konto. Den mesta antibiotikan tillverkas och sprids inte för de viktigaste behoven i form av behandling mot livshotande sjukdomar utan för andra ändamål, som att öka lönsamheten i storskalig livsmedelsproduktion, främst animalisk sådan. Människan kan vara sin egen fiende, men kan också försöka vända utvecklingen. Det är högst relevant att ta del av både historiska och nutida redogörelser för hur smittor uppkommit, spridits, verkat och hanterats.

Intresseväckande översikt

Per-Erik Åbom, pensionerad infektions- och smittskyddsläkare, har sammanställt ett omfattande arbete om olika historiska och nutida farsoter och epidemier. De föräras alla ett eget litet kapitel: pest, spetälska, tuberkulos, polio, gula febern, TBE, influensa, ebola och aids med mera. I boken redogörs framför allt för smittämnen i sig och tidigare epidemier. Spridningsvägarna varierar – ibland är småkryp bärare av smitta, inte sällan har människan bidragit till eländet, som i fallet BSE, galna-ko-sjukan. Preventiva och behandlande motåtgärder som vaccin och antibiotika behandlas, men en viktig påminnelse är också att farsoter kommit och gått utan modern medicin. Vikten av rent vatten, frisk luft, bra föda och god hygien rakt igenom kan inte överskattas.

Ett brett översiktsverk som detta innebär givetvis ett nödvändigt urval av vilka förhållanden och aspekter som ska tas med. Författaren lyckas emellertid med syftet att väcka de icke redan specialkunnigas intresse för ämnet. Texten är informativ och välskriven med balanserad syn på sakernas tillstånd. Åbom är även präst, och kan sina referenser till bibliska

historier om rekommenderad föda, sjukdom och bot. Källförteckningen omfattar främst rekommenderad sekundärlitteratur. Boken har en tilltalande layout med många illustrationer, som underlättar läsning i små doser. Att innehållsförteckningens sidangivelser inte stämmer försvårar den selektiva läsningen av de fristående kapitlen, men detta må inte avskräcka från bokens mer förskräckande men intressanta sakinnehåll.

En sjukdom, en tid, ett samhälle

År 1834 drabbades Sverige av den första och största koleraepidemin. Smitan hade funnits i Indien sedan tusentals år, men började på 1810-talet att spridas över världen. Historikern Daniel Larsson beskriver på ett levande sätt hur en timmerman i Göteborg och hans familj blev de första i landet att snabbt insjukna i magkramper, diarré och kräkningar och avlida. Därefter spreds kolera vidare främst längs med vattenvägarna i Västsverige, och drygt 12.600 människor dog. Bokens många kartbilder, diagram och tabeller talar ett tydligt språk.

Författaren, verksam vid Göteborgs universitet, har vinnlagt sig om att skriva för en bredare läsekrets än den akademiska. Den goda ambitionen har bidragit till textens lättillgänglighet, men också till vissa brister i stringens och precision. Sålunda föräras dåtidens koleravård ett eget kapitel, utan att klarhet ges gällande vem eller vilka som förfäktade och praktiserade vilken typ av vård och behandling under vilka tidsperioder. I det sammanhanget läggs också omotiverat stor vikt vid

de få läkarna i landet, medan prästers verksamhet och homeopatiska råd och dåd vid kolerabekämpningen inte omnämns.

Bokens styrka ligger i skildringen av hur en farsot påverkat och påverkats av samhällsförhållandena och rådande föreställningar om smittans natur och vägar. Den sista koleraepidemin i Sverige ägde rum 1873, innan bakteriologiska teorier börjat etableras. Författaren lyckas förmedla de nära sambanden mellan medicinska idéer, socioekonomiska förhållanden och politiska beslut. Beskrivningarna av relationerna mellan myndigheter och medborgare – inte sällan präglade av misstroende och olydnad gentemot åtgärder som syftat till smittbekämpning – känns igen från andra och senare epidemihot.

Viktiga pusselbitar

Historieskrivning är ett ständigt pågående arbete med ett tusenbitarspussel, där utdaterade bitar behöver bytas ut mot fräschare fakta och det fortfarande återstår många vita fläckar. Per-Erik Åboms bok bidrar med en god överblick över farsotsbildens olika motiv, konturer och kunskapsluckor. Daniel Larsson lämnar ett viktigt bidrag till kunskapen om kolera och epidemihantering i Sverige, värd att läsas av såväl den allmänintresserade läsaren som den i smitta och epidemi väl bevandrade. Ämnet blir tyvärr inte inaktuellt.

Motzi Eklöf

Fil dr

motzi.eklof@ki.se